דרך המלך — בשלח

פ' בשלח תר"צ

ויהי בשלח וכו' ולא נחם וכו' פן ינחם העם וכו' ושבו מצרימה ויסב וכו' ים סוף. ונבין האם בדרך הזה לא יוכלו לשוב באותו דרך שבאו בו. וכן ענין שירה נבין נא, ואז ישיר משה וכו' לד'.

אמנם איתא במדרש ר' תנחומא פ' ויחי, עה"פ כי לא יעשה ד' אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג'). בראשונה היה הסוד ליראיו שנאמר סוד ד' ליראיו, חזר ונתנו לישרים שנאמר ואת ישרים סודו, חזר ונתנו לנביאים שנאמר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים עכ"ל הק'. כי לא כל דבר שאין האדם יודעו נקרא סוד, רק הדבר ששייך לאחד והוא מעצמותו וענינו ומסתיר את הדבר מאחרים מפני שאת ענינו ועצמותו רוצה להסתיר מזולתו אם כדי שלא יזיק לו או בכלל שאינו רוצה לגלות את עצמותו וסתריו לזולתו, ובשביל זה לא ידע זולתו ואת אם לא ישמע ממנו או לא יתקרב אליו באיזה אופן שהוא. זה נקרא סוד אחר. כשה"כ וסוד אחר אל תגלה, סוד אחר הוא ששייך לאחר והוא מעצמותו וענינו.

והקבלה נקראת סוד מפני שמעצמותו ומענינו של הקב"ה היא. כי בפשט התורה אף שהיא ג"כ חד עם הקב"ה מ"מ בפשוט לומד עניני האדם שור שנגח את הפרה וכדומה, משא"כ בקבלה רק את השיעור קומה של מעלה לומד. אמנם הקבלה שלומד האדם בדעתו ושכלו נקראת רק חיצוניות הקבלה ואל עצם הסוד עוד לא בא בזה. כי כיון שלומד בדעתו ושכלו מבין כל דבר רק לפי דעת האנושי. ויודע רק את מצב הענינים שחסד למשל קודם לגבורה ותפארת מכריע בין חו"ג. ואת מדת החסד בעצמו הוא מצייר במשל לפי דעתו שעושים חסד עם זולתו וכדומה וכן בשאר המדות ושאר הענינים ואת עצם החסד לא ראה וידע. והרי זה למשל מי שרוצה לראות את המלך וראה את מלבושי המלך ועל ידיהם משער לעצמו איך מבנה תאר ויופי המלך הוא. אבל כדי לדעת את סוד ד', צריך ד' ית' לגלות את עצמותו בחי' כי אם גלה סודו שד' יגלהו. כי סוד אם של האדם אפשר עוד באיזה אמתלא להודע גם שלא לרצונו, משא"כ ד' ית' אם הדבר אצלו לסוד היינו שלא יודע האיש, מי יודיעהו ומי יבינהו רק מי שד' מגלהו.

אבל ד' ית' אינו מגלה את הסוד לזולתו מפני שחסוד עצמותו הוא וא"א שיתגלה לחוץ ממנו חוץ לעצמותו. וצריך האדם להתקרב אליו ית' ולהתיחד בו, ואז ד' מגלה לו את הסוד שהוא עצמותו, כפי מדת התקרבותו. וראשית סימן ההתקרבות הוא שכ"כ ישקע באהבה ומסירת כל עצמו לד' עד שיחרה לו על איש שיעשה עבירה כמו שחרה לו על מי שעושה דבר רע לו, לא שיתקוטט עמו כי אדרבה התוכחה צריכה להיות בחי' הוכח תוכיח את עמיתך שגם בשעה שאתה מוכיחו יהיו דבריך כמו שמדברים לעמיתך ולחברך. רק בכלל אם אין הדבר כואב ומיצר לו סימן הוא שלא נתיחד עם קדושתו ית'. ולא כשרואה בזולתו בלבד דבר מכוער יכאב לו רק גם על כל שמץ בקרבו, לא שיתחרט מפני שמבין בשכלו לבד שאין צריכים לעשות זאת, רק שלבו כואב לו מפני שנתיחד עם קדושתו ית' ודבר המכוער מין הכאה היא לו וללבו. ומי שאין חורה לו על עצמו ואין לבו כואב לו כשרואה בקרבו איזה שמץ, אז גם אם חורה לו על זולתו לא מפני שבאמת כבר נתקרב לד' והדבר נוגע לעצמו הוא, רק מפני שבכלל לבו של האדם נוטה להיות אוהב את עצמו ורחוק מזולתו. ואף אם מתחבר עמו ורוצה האדם להיות עם חברים כמו שאמרו חז"ל או חברותא וכו' מ"מ רחוק עוד שיאהב מעצמו באמת את זולתו, ולנטוע בקרבו אהבת חברים צריכים עבודה ופעולה עד שהוצרכה התורה להזהיר עליה ואהבת לרעך כמוך. לכן על כל דבר קטן שרואה בחבירו חורה לו וכועס עליו, ואם עושה הוא בעצמו איזה דבר רע כיון שלבו נוטה לאהוב את עצמו לא לשנוא אינו רואה את הדבר לרע. או גם אם רואה מ"מ אינו כועס ע"ע, כלומר גם כשחרה לו על זולתו כשרואה בו דבר רע, לא הרע כואב לו וכועס עליו רק על חבירו עושה הדבר כועס.

ואיש הישראל צריך בשעות הפנויות להשקיע במחשבות איך שכל דבר קדושה טוב האמיתי הוא. והתכלית האחד של האדם הוא שיזכה להטהר בגופו רוחו ונשמתו ולהכנס בטהרה וקדושה בעולם הזה ומכש"כ בעולם העליון. והרע. רע גמור הוא שקץ ומתועב. עד שנפשו תהיה קצה בה ומתפחד מן הדמיון והמחשבה לבדה כשזוכר אותה. וע"י התמדת מחשבות אלו יולד בו חרון וכעס על העבירה עצמה עד שכאשר יכשל הוא בעצמו באיזה שמץ עבירה ח"ו ירגישה ויכעס ע"ע. וזה ענין ירא חטא, אשר פשוט קשה להבין את הלשון ירא חטא שמשמע שמפני החטא מתירא. ובאמת הוא ירא מפני הקב"ה וכיון שירא ממנו לכן אינו חוטא. אבל כנ"ל צריך האיש ישראל לקבוע בקרבו כ"כ רעת החטא. וכ"כ יתראה החטא בעיניו איום מגועל ורע עד שיפחד ממנו בעצמו.

ולא רק צדיקים גדולים יכולים לקבוע זאת בעצמם, כי בכלל עיקר דברינו הם לכל איש ישראל איך יתנהג, ואפילו מי שיראתו עדיין יראת העונש יכול לפעול בקרבו יראת חטא כזו. כי ידוע הוא שהאיש שסובל הרבה ומצטער הרבה באיזה מקום ח"ו אז המקום הזה וכל הנמצא בו נחקקים במוחו לרע אף שהם לא הסבו לו את הרע, וכשנזכר במקום הזה או שרואה איש מן האנשים שנמצאו אתו אז ירא ומפחד. כן במרה שיתמיד האיש לצייר בדעתו את רעת החטא והפחד לפניו, אפי' פחד מחמת עונש בסיבת החטא, מ"מ התמדת מחשבות הפחד הזה קובע בו פחד ורוגז לפני החטא בעצמו עד שמן החטא בעצמו ירא ויכעס ולא יצטרך להזכיר בעונשו, וכל כמה שמוסיף פחד וכעס מפני החטא אפי' אם ראשיתו מן העונש מ"מ מתרחק הוא מן הרע עי"ז ומתקרב לד', כיון שבנפשו בתוכיותה ובכל עצמותה נקבע שהיפך רצון ד' רע, ומצטער ממנו כמו מצער גופו ח"ו בלא שום סיבה וטעם רק שמה שרע בעיני ד' גם בעיניו רע וצער. וכיון שנתקרב לד' מגלה ד' לו את הסוד, סוד ד' ליראיו.

ולא בקבלה בלבד. רק גם בפשט התורה מרגיש הוא מין טעם שא"א לו להסביר לעצמו מה הוא מרגיש, ורק טעם שמחה ואורה נשאר בקרבו. וזה שביראים כתיב סוד ד' ליראיו, ואת ישרים סודו, שאף שד' מגלה להם את הסוד מ"מ נשאר להם סוד שאינם יודעים בעצמם מה הם מרגישים, רק כנ"ל שמרגיש איזה דבר ואינו יודע מהו רק שמחה ואורה שאינו יודע מה נשאר לו. ורק בנביאים כתיב כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים, להם נתגלה מה שרואים עד שאמרו הנביאים וארא את ד'.

ואפשר זה סדר ההתגלות. יראים, ישרים נביאים. אשר ע"פ פשוט קשה להבין מה שאומר המדרש בראשונה היה הסוד ליראים חזר ונתנו לישרים חזר ונתנו לנביאים. איזה יראים וישרים קדמו לנביאים. הלא האבות ג"כ נביאים היו. אבל לא סדר בזמן מונה המדרש רק סדר במדריגה, כי נודע שראשית ההתגלות מתחלת בבינה והיא בחי' מי דקיימא לשאלה, וסדר עמידת הבינה היא בהצד בשמאל וממנה מתגלה לדעת. והדעת היא באמצע וממנה נמשך האור ביושר לתפארת יסוד ומלכות, והמרות חו"ג נצח והוד נקראות קצוות ואברי התפארת דרועא ימינא ושמאלא ושוקא דימינא ושמאלא. והתפארת היא גופא כמו שאומרים בפתח אליהו, והיא השדרה שבו נמשכת השפע מן המוח עד היסוד ומלכות כנודע. ומלכות היא בחי' דיבור מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה. ואז נתגלה העולם בדבר ד' שמים נעשו.

והנה רש"י ז"ל פי' על ואהרן אחיך יהיה נביאך, שכל ענין נבואה מלשון דיבור הוא מלשון ניב שפתים וכו'. וזה הרמז בראשונה היה הסוד ליראים, ראשית התגלות הסוד לבחי' יראה שהיא בינה יראה שבאיש. חזר ונתנו לישרים שהם דעת תפארת ויסוד שהם ביושר כנ"ל. חזר ונתנו לנביאים מלשון דיבור מלכות, וכנ"ל.

ובחי' יראים וישרים אף מה שמשיגים עבודתו עדיין בסוד היא. ורק לנביאים היא בחי' גלה סודו אל עבדיו הנביאים. לא ממצב הנביאים אנו מדברים שלמעלה מהשגותינו היא רק לפי מצבנו, כשהאיש ישראל עבודתו בבחי' יראה ודעת או בחי' התפארות והתפעלות לד' בקרבו לבד. אף שנמשך לו איזה ניצוץ מעצמותו ית' ומרגיש היראה והתפארת מ"מ נשאר לו הדבר סוד כנ"ל שאינו יודע מה הרגיש. וכשמוציא את יראתו והתלהבותו לדיבור נתגלה לו יותר בחי' גלה סודו אל עבדיו הנביאים מלשון דיבור. ולפי מעט השגתנו גם הנביאים עיקר התגלותם שלא תשאר סוד בלבד רק גם גלה סודו היתה בעת שדברו את נבואתם בפיהם.

ואפשר זה רמז הפסוקים. ששאל מש"ר ואמרו לי מה שמו וכו' ויאמר אלקים אל משה אהיה וכו' ויאמר כה תאמר אל בנ"י אהיה וכו'. אשר כבר דקדקנו בזה. ממ"נ אם ידע מש"ר היה יכול לאמר זאת גם לישראל. ואם לא ידע גם הוא למה אמר דוקא ואמרו לי וכו' מה אומר אליהם. ולא ישאל לעצמו מה שמך. וכן למה אחר שכבר אמר לו ד' אהיה וכו' עוד הוסיף לאמר כה תאמר אל בנ"י אהיה וכו' הרי הוא שאל מה לאמר לישראל. וכיון שאמר לו ד' אהיה כבר יאמר להם. אבל כנ"ל. מש"ר ידע והשיג את המדרגה הזו, אבל עוד היה הדבר אצלו בחי' ידיעה וסוד ולא ידע מה לאמר להם. וכמו שאמר המדרש טירון היה משה אז בנבואה. ואמר לו ד' אהיה, כה תאמר אל בנ"י אהיה. כאשר תאמר הדברים בפיך יתגלה לך השם שאתה יודע כבר ממנו ויהיה בחי' גילה סודו אל עבדיו הנביאים.

וכן הוא בכל איש ישראל כל מין התעוררות והתלהבות הן ביראה ואהבה או בהתפעלות והתפלאות של בחי' תפארת שמתעורר נשאר הדבר אצלו בסוד. ואם לא יגלם בדיבור נשאר סוד והרגשה קלה שעד מהרה תעלם ממנו. וצריך הוא להביאם לבחי' דבור. למשל אם באה לו התעוררות של יראה ואהבה אף אם קלושה היא התעוררותו יתעורר וידבר. רבש"ע משתוקק אני אליך וממעמקי המצולות שאני נמצא בעניני הגוף והנפש לבי ובשרי משתוקקים אליך שתעלני תטהרני ותקרבני אליך.

וכן בשעה שמתפלל יכול לקבוע כוונות בדברי התפילה כפי צרכי נפשו וגופו ולפי התעוררותו, כי כמו בתורה אף שכל פסוק יש לו פשט אחד לפי הענין מ"מ דרשו חז"ל כוונה ורמז לכל תיבה לעצמה ובכל אות לעצמו, כן בענין התפילה אף שכל הענין ענין אחד לעצמו ע"פ פשוט מ"מ יכול לקבוע בכל תיבה וענין כוונה כפי התעוררות נפשו. כמו שאומרים בשם כ"ק אא"מ הה"צ והק' זצלל"ה. שעבד הרבה בנשמת כמעורר ישנים, ואמר שכונתו שד' יעורר את נשמת ישראל שישנים מקדושתם שינת עולם. וכשאומר למשל זוקף כפופים. יכול לכוין ולבקש רבש"ע כפוף אני הן בעניני הגוף הן בעניני הנפש תחת עול הגשם והסט"א. אתה הזוקף כפופים זקוף והעמד אותי וכדומה.

לכן עיקר כוונות כגון אלה בתפלה. הן רק אם יש לו להאיש גם קודם התפלה תשוקות אהבה ויראה וכו'. ואז מכניסם בדברי התפלה בחי' גלה סודו אל עבדיו הנביאים ונתגלה ההרגשה לו יותר ומתקיימת אצלו, משא"כ האיש הריק בלא לב ובלא מוח בלא דעת ולא הרגשה הקודמת גם תפלתו ריקנה. ואני תפלתי לך ד' וכו' התפלה צריכה להיות תמידית בחי' הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ותמיד נהיה בהתעוררויות כגון אלה, רק להוציאם בפיו קבעו חז"ל ג' זמנים אלו בשעות הרצון. וזה ואני תפילתי. התפלה שלי אני בעצמי היא שתמיד אני משתוקק וכו'. רק לך ד' להעלותה לך. עת רצון, אני מעלה אותה בזמני התפלה שהוא עת רצון.

והנה איתא בגמ' חגיגה ה'. עה"פ במסתרים תבכה נפשי. ומי איכא בכיה קמיה. הקב"ה הא אר"פ אין עצבות וכו' דכתיב עוז וחדוה במקומו. ומתרצת הגמ' הא בבתי גואי הא בבתי בראי. בגואי במסתרים יש גם עצבות ובבראי רק עוז וחדוה. וע"פ פשוט מה הראיה מן הפסוק שאין עצבות. הן אמת שכתיב עוז וחדוה במקומו והאם בשביל זה א"א שתהיה גם עצבות. הלא יש חסד ויש גם גבורה.

אבל אף שבכלל אין לנו השגה מה זה בתי גואי ובתי בראי למעלה. אמנם נודע שהשינוי במדות שזו תהיה חסד וזו גבורה וכו' לא בהאור אשר בהמדות היא. כי אני ד' לא שניתי וכו'. החילוק נעשה בכלים. ונבין נא, מאין הוא החילוק בכלים עצמם, הלא גם הם אלקות ואיך שייך בהם שינוי. הן אמת שבבינה מתגלים הכלים אבל אם בבינה יהיו כבר נגלים כלי חסד וגבורה וכו' כי אז הבינה היתה חו"ג וכו' וחו"ג היו בינה רק שבבינה מתערין. ומאין נעשים מחולקים, כלומר ראשית ההתחלקות מאין נעשה כיון שאלקות המה ואני ד' לא שניתי. פשוט נודע, שכל מה שרחוק יותר מן המאציל מצומצם יותר מפני שאור פחות מגיע אליו, אבל הלא למעלה אין שייך ריחוק מקום וכל הקירוב וריחוק הוא במדרגה ומאין נעשה ההתרחקות והחילוק שזה יהיה רחוק מזה, פשוט הוא. שכל מה שנתוסף לבוש נתוסף צימצום וכשנתגלה חסד, חד אריך למשל, וחסד האציל עוד ספירה. נתוסף עוד צימצום ונתמעט האור ונעשה חד קציר.

אבל גם בזה צריכים להבין, כי בשלמא בדבר גופני כשנתוסף עוד לבוש וכלי אף שאין שינוי מן לבוש הא' באיכות רק בכמות ג"כ מוסיף להסתיר את האור, אבל באורות אף אם יתוסף למשל עשרה פעמים חסד שוב יהיה רק כלי חסד ולא גבורה אם לא תהיה שינוי באיכות הכלי ג"כ. והגם כי כל עלול פחות מעילתו וכיון שחסד האציל עוד ספירה העלול של החסד פחות מן החסד ונעשה קציר, אבל הלא רואים בעולם התוהו שקודם השבירה. אם לא צימצם כלי המקבל אז החסד השפיע כפי ערכו יותר מאשר היה צריך הגבורה לקבל, וכל הצימצום היא בכלים וא"כ למה נשתנו הכלים שזאת תהיה חסד וזו גבורה. וכן אפי' קודם השבירה ג"כ היו זה חסד וזה גבורה ומאין היה אז השתנות בכלים כיון שכל עלול השפיע את כל עצמותו. לא לענין הקבלה אנו מדברים עתה, רק לפי הצורך לענינינו בעבודה.

אבל נודע שאבא יסד ברתא, וחילוק הכלים נעשה מן מקור וראשית החכמה, ועיין בביאורי הזהר מהרב זצ"ל כפ' פנחס שמבאר שאף שהאותיות מהבינה מ"מ חילוקי האותיות מחכמה. ולהנ"ל, אף שחילוק הכלים בעולם הפירוד שינוי הוא, ויודעים לפ"ז שהשינוי בכלים ולא באור הוא, מ"מ למעלה אין החילוק שינוי ופרוד. ואף שלנו קשה הדבר להבין מפני שאנו בעולם הפרוד מ"מ איזה קצת משל נוכל להבין בזה, כי רואים למשל מי שנותן תרופה מרה לבנו ומכה אותו שיקבלה, אף שהמעשה דין הוא ובמחשבתו נמצאת עתה מחשבה של דין מ"מ למעלה בראשית מחשבתו חסד היא. וכן מי שמחניף לשונאו או של בחי' הלעיטהו לרשע, אף שהפעולה חסד מ"מ בראשית מחשבתו דין הוא. נמצא שמי שנותן תרופה מרה לבנו ומכהו למשל. כשמסתכלים על ראשית מחשבתו גם החילוק בין אהבתו לבנו במחשבתו בין מחשבתו להכותו אף שמחשבת ההכאה כלי הוא שע"י יבצע את אהבתו לבנו לרפאותו מ"מ אין שינוי בין האהבה להדין הזה, ורק כשמסתכלים על הפעולה או על המחשבה של הפעולה לעצמה החילוק שינוי הוא.

לכן אף שגוף הכלים בבינה נתערו מ"מ חילוק הכלים מחכמה הוא שאין החילוק שינוי, לכן בהמרות שבהם החילוק שינוי הוא אז יודעים שהשינוי לא בהאור רק בהבלים ויסוד הכלים בחכמה שאין החילוק שינוי, ובמלכות שתכלית ראשית החכמה נתגלה אז כל הספירות מתאחדים ואין חילוקם שינוי. וזה מקשה הגמ' ומי איכא עצבות הא וכו' עוז וחדוה במקומו, וא"כ הוי ח"ו שינוי ואצל הקב"ה אין שינוי רק בכלים. ומשני הא בבתי גואי יכול להיות חילוק ושינוי ואינם שינוי, משא"כ בבתי בראי השינוי רק בכלים לא אצל הקב"ה.

נמצא שמי שמתעורר באהבה ויראה וכו' אם לא בא אל הסוד והעצם כל התעוררותו מן הכלים לא מן האור, וכיון שלא מעצם הכלים לבד רק הכלים שנתלבשו בו ג"כ בכליו ובגופו אז יכול להתעורר באו"י ג"כ ע"י גופו ביראת העונש ובאהבה ע"י שהטיב ד' לו, ולא עוד אלא שכיון שע"י גופו נתלבשו יכול להעשות מהם יראה ואהבה נפולה, כנודע מהרבי ר"ב זצ"ל על ואיש כי יקח את אחותו חסד הוא וכו'. משא"כ מי שבא אל הסוד, לא באהו"י מן הכלים מתעורר רק אהו"י שהם מעצם אלקות. כי שם גם החילוק אין שינוי.

וזה ענין שירה, כשבא לו התעוררות אהו"י או תפארת וכו' שהם למעלה מהכלים, א"א לו להוציאם בעשיה טובה לבד והוא צריך לדברם בשירה, ולא בסיפור המעשה לבד כי גם הדיבור רק עשיה היא כי עקימת שפתיו הוי מעשה, רק בשירה, שנמצא בה התעוררות יותר מבדיבור בלבד.

אז ישיר ע"ש מחשבה נאמרה, כיון שבאו אל הסוד אל בתי גואי הוצרכו לגלות זאת בדיבור, ואז באו אל בחי' ראתה שפחה על הים ולבחי' זה אלי וכו' ראיה. אז ישיר וכו' לד' לא מבחי' הכלים. לכן ולא נחם אלקים וכו' פן ינחם וכו' ושבו מצרימה, כי כל עוד שלא באו אל הסוד וההתעוררות שלהם היא מבחי' כלים יכול להתהוות מזה מדות נפולות ולשוב לנמיכיות מצרים, ויסב אלקים וכו' ים סוף, ויבואו לאז ישיר וכו' לד'.